

بارودۆخی عیراق دواى برپاره نوئییه کهى دادگهی فیدرالیى عیراق

17-05-2022

نووسه ره گان

د. یاسین تهها

کورتیه : ه نویتترین برپاری دادگهی فیدرالیى عیراق دا (2022 /121) که له روژی (15 ی ئایار) ده ریکرد، ئه رک و کاره گانی "حکومه تی کاربه ریکه ر" ی مسته فا کازمی به ته واوی به رته سک کراپه وه.

له نوپترين برپاری دادگه‌ی فیدرالی عیراق دا (2022 /121) که له رۆژی (15 ی ئایار) ده‌ریکرد، ئه‌رک و کاره‌کانی "حکومه‌تی کاربه‌ریکەر"ی مسته‌فا کازمی به‌ته‌واوی به‌رته‌سک کرایه‌وه. برپاره‌که که له شۆیه‌ی ته‌فسیری ده‌ستووردایه و وه‌لامه بۆ داواکارییه‌کی سه‌رۆککۆمار سه‌بارته شروقه‌ی ماده‌ی (64/ دوومه‌ی) ده‌ستوور، ده‌ست و پێی حکومه‌تی کازمی ده‌به‌ستیت و ئه‌رکه‌کانی کورت ده‌کاته‌وه بۆ ئه‌و ریکارانه‌ی که ته‌نیا گه‌ره‌نتی راپه‌راندنی کاری رۆژانه ده‌کهن. به‌و پێیه‌ش، به‌ ده‌ق هاتوووه که ئه‌م حکومه‌ته ناتوانیت هیچ هه‌نگاوێک بنیت که کاریگه‌ری له‌سه‌ر ئاینده‌ی سیاسی، ئابووری و کۆمه‌لایه‌تی عیراق هه‌بیت؛ له‌وانه‌ش پێشنیازکردنی پرۆژه یاسا، قه‌رزکردن، دامه‌زراندنی خه‌لک له‌ پله‌ بالاکانی ده‌ولت یان به‌خشینیان له‌ ئه‌رکی خۆیان، یان هه‌لوه‌شانده‌وه‌ی په‌یکه‌ری وه‌زاره‌ت و فه‌رمانگه‌کان و هه‌روه‌ها سه‌رله‌نوێ دارشته‌وه‌یان.

برپاره‌که‌ی دادگه‌، له‌په‌وه‌که‌شدا زه‌قه‌ترین و ئاشکراترین به‌رکه‌وتنی سه‌رۆککۆمار و سه‌رۆکوه‌زیرانه، چونکه به‌هۆی داواکه‌ی سه‌رۆککۆماره‌وه (له 12 ی ئایاری 2022) بوو که حکومه‌ت له‌ په‌ل و پۆ خرا، به‌لام به‌ گه‌رانه‌وه بۆ ورده‌کارییه‌کان، ئه‌وه ده‌رده‌که‌ویت که داواکه به‌رزکردنه‌وه‌ی داوا‌ی 44 په‌رله‌مانتاری شیعیه‌ی به‌ره‌ی "چوارچۆیه‌ی هاوئاهاه‌نگی"یه که محهممه‌د شیاع سوودانی نزیک له‌ مالیکی سه‌رۆکایه‌تی کردوون. هه‌ر له‌ نیوه‌پۆکی برپاره‌که‌شدا، هه‌ندیک پرگه‌ی دیکه هاتوون که ده‌کریت له‌ به‌رزه‌وه‌ندی مسته‌فا کازمی سه‌رۆکوه‌زیراندا بشکێته‌وه، له‌وانه‌ش پارێزبه‌ندکردنی "حکومه‌تی کاربه‌ریکەر" له‌ ئه‌گه‌ری متمانه وه‌رگرتنه‌وه لێی بۆ ئه‌وه‌ی حکومه‌تیکی نوێ به‌ سه‌رۆکایه‌تی جه‌غه‌ر سهدر جیگه‌ی بگه‌رته‌وه، به‌تایبه‌ت چه‌ند رۆژیکه ده‌نگوباسیکی وه‌ها گه‌رمه که هاوپه‌یمانی سێقۆلی (سهدر و پارتی و سیاده‌ی سونه‌کان) به‌ که‌لک وه‌رگرتن له‌ ناواخنی ماده‌یه‌کی دیکه‌ی ده‌ستووری (ماده‌ی 61) له‌سه‌ر ئه‌و سیناریۆیه کار ده‌کهن.

له‌پاش ئه‌م برپاره‌ی دادگه‌ی فیدرالی، گه‌وره‌ترین پرۆژه یاسای به‌رده‌ستی هاوپه‌یمانی سێقۆلی "ئاسایشی خۆراک" که له 19 ی ئازاره‌وه حکومه‌ت ناردوووه‌تی بۆ په‌رله‌مان، په‌کی ده‌که‌ویت و بودجه‌ی پێشبینیکراوی یاساکه‌ش له‌نیوان 25_35 تریۆن دیناردايه. له هه‌مانکاتیشدا هه‌ر به‌گوێه‌ی ئه‌م برپاره، حکومه‌ت ناتوانیت بودجه‌ی 2022 ره‌وانه‌ی په‌رله‌مان بکات. به‌م پێیه‌ش، (له‌ دوای 2003 ئه‌وه سێیه‌م جاره (2014، 2022، 2020) عیراق بودجه‌ی سالانه پێشکیش نه‌کردووه، له‌کاتی‌دا به‌هۆی به‌رزبوونه‌وه‌ی نرخه‌ی نه‌وت و شه‌ری ئۆکرایناوه پێشبینی ده‌کریت داها‌تی ئه‌م سالێ بگاته 150 ملیار دۆلاره‌بوونی بودجه کاریگه‌ری خراپ له‌سه‌ر بازار و پرۆژه و ره‌وشی ئابووری هه‌به، چونکه به‌گوێه‌ی یاسا به‌رکاره‌کان (کارگه‌ری دارایی فیدرالی 6 ی 2019) حکومه‌ت ده‌توانیت ته‌نیا 1/12 ی خه‌رجیه‌ی یاسای 2021 له‌ سالێ نوێدا (2022) خه‌رج بکات، به‌لام له‌ لایه‌کی دیکه‌وه بزیک ده‌ست گراوه‌ی ده‌کات به‌ سولفه و خه‌رجی پێداویستیه‌کانی رۆژانه دابین بکات و قه‌یرانی گه‌رانی چاره‌سه‌ر بکات، له‌گه‌ل هه‌ریه‌می کوردستانیشدا ملکه‌چ نابیت بۆ هیچ ده‌قیکی یاسایی بودجه، به‌م پێیه‌ش ریکه‌وتن و لیکه‌یشتن و که‌شی سیاسی و گوشاره‌کان برپار ده‌ده‌ن که چۆن مامه‌له‌ ده‌کات.

له‌سه‌ر ئاستی سیاسی، برپاره‌که زه‌قه‌ترین روونکردنه‌وه‌ی وردی دادگه‌یه له‌باره‌ی چوارچۆیه‌ی یاسایی قۆناخی پاش هه‌لبژاردن که "بنه‌ستی سیاسی" و "بۆشایی حکومی" به‌سه‌ریدا زاله. ته‌نیا دوو ریکه‌ له‌به‌رده‌م لایه‌نه سیاسییه رکه‌به‌ره‌کان ده‌هێلته‌وه که ته‌وانیش؛ په‌که‌م، ریکه‌وتنه بۆ پیکه‌ینانی حکومه‌تی نوێ ئه‌گه‌ر بیانه‌ویت عیراق له‌ قۆناخی "کاربه‌ریکەر" ده‌ریاز بکهن. دوومه‌، هه‌لوه‌شانده‌وه‌ی په‌رله‌مان و سازکردنی هه‌لبژاردنیکی نوێیه ئه‌گه‌ر هه‌وله‌کانی ریکه‌وتن به‌یه‌کجاری گه‌یشتنه بنه‌ست، چونکه برپاره‌که هیچ ده‌رفه‌تیکی دیکه‌ی تێدا نییه بۆ چاره‌سه‌ری مامناوه‌ندی، وه‌ک لایه‌ری هه‌ندیک له‌ وه‌زیره‌کان و گوێبێیان له‌زیر سه‌رۆکایه‌تی کازمیدا، یان لادانی هه‌موو کابینه‌که و ریکه‌خۆشکردن بۆ کابینه‌یه‌کی نوێ به‌ ده‌نگی زۆریه‌ی په‌رله‌مان (هاوپه‌یمانی سێقۆلی).

له 26 ی ئازاردا که هاوپه‌یمانی سێقۆلی (رزگاری نیشتمان) به‌ رێبه‌رایه‌تی سهدر گه‌یشتنه 202 په‌رله‌مانتار له‌ کۆی 220 ی پێویست بۆ هه‌لبژاردنی سه‌رۆککۆمار، به‌ره‌ی "چوارچۆیه‌ی هاوئاهاه‌نگی" شیعیه به‌ "هه‌ره‌شه و ئۆفه‌ر" نه‌یانه‌یشت به‌ره‌ی زۆریه‌ بگه‌نه ئامانجی خۆیان، به‌مه‌ش په‌رله‌مان له‌ جیگه‌ی خۆیدا په‌کیکه‌وت. له 15 ی ئه‌م مانگه‌شدا دادگه‌ ده‌سه‌لاته‌کانی حکومه‌تی سنووردار کرد و ده‌رگای له‌به‌رده‌م ئه‌گه‌ری گوێبێنی هاوکێشه‌که‌ی داخست. له‌کاتی‌دا پێشتر و له‌ مانگی شوباتدا هه‌ر دادگه‌ له‌ وه‌لامی داواپه‌کی سه‌رۆککۆماردا پێشمه‌رجی ئاماده‌بوونی 2/3 ی په‌رله‌مانتاران بۆ هه‌لبژاردنی سه‌رۆککۆمار چه‌سپاند، به‌مه‌ش زۆریه‌که‌ی سهدر و پارتی و سیاده‌ی سونه‌کان و هه‌ندیک له‌ "سه‌ربه‌خۆکان" به 202 په‌رله‌مانتاره‌وه هیچ واتایه‌کی نه‌ما، له‌کاتی‌دا به‌گوێه‌ی ده‌ستوور بۆ پیکه‌ینانی حکومه‌ت 5+1 به‌سه‌ که ده‌کاته 165 په‌رله‌مانتار.

هه‌ندیک پێیانوايه برپاره‌که‌ی دادگه‌ بۆ شروقه‌ی ده‌سه‌لاته‌کانی "حکومه‌تی کاربه‌ریکەر" لۆژیکی و له‌ فه‌له‌کی یاسا و ده‌ستووردان و، به‌بێ مه‌به‌ست ئاو ده‌کهن به‌ ئاشی به‌ره‌ی "چوارچۆیه‌ی هاوئاهاه‌نگی" دا. هه‌ندیک دیکه، ده‌گه‌رینه‌وه بۆ دواوه و باس له‌وه ده‌کهن که له‌ سالێ 2010 دا نووری مالیکی نزیکه‌ی 10 مانگ سه‌رۆکوه‌زیرانی کار به‌ریکەر بوو، هه‌موو ده‌سه‌لاتیکیشی به‌کار ده‌هێنا، بۆچی ئه‌م دادگه‌یه سنووری بۆ دانه‌نا؟

راسته دادگه‌ی فیدرالی عیراق ریکه‌کانی چاره‌سه‌ری کورت کرده‌وه بۆ ریکه‌وتن یان دووباره‌کردنه‌وه‌ی هه‌لبژاردن، به‌لام تانیستا هیچ

سزا و رېوشونېنېكى پېشنيانز نه كړدووه بۇ پېشيلكردنى واده دستوربېه كانى ههلبژاردنى سهرۇككۆمار و دهنگدان به حكومت. له بهر قورسى و ناستهنگه كانى بهردهم ههر دوو بژارده كەش، رهنگه لايه نه سياسييه كانى ههر دووولا كهلك له چاوپوشى و "كه متهرخه مى" دادگه و دستوور وهريگرن بۇ پېشيلكردنى وادهى دستوورى، ههر بهم هۆيه شه وه، ماوه يه كى ديكه ش ئەم قۇناخى "نه شه پ نه ئاشتى" يه له نيوان ههر دوو به ره شيعه كه و هاوپه يمانه كانيان به رده وام بېت، به تاييه ت كه كارتىكه ره كاريگه ر و سهره كيبه كانى كه يشتن به ريكه وتن (واشننۆن، تاران، نهجه ف، شه قام) ههر يه كه وه به هۆكارىك له دهره وهى بازنهى گوشار و دروستكردنى مه ترسى جددين له سهر لايه نه ركابه ره كان.* ياسين ته ها، شاره زاي كاروبارى عىراقه و ئەم وتارهى به تاييه ت بۇ ناوه ندى ليكۆلينه وهى رووداو نووسيوه.